

הרב יעקב זילברליכט

מחבר ספרי עקבי דרך, מייסד ועורך ראשי - 'עולמות' לימוד בעיון

צדיק אף בדורות האחרים, הדרא קושיא לדוכתיה דמה חידש לנו תנא דמתניתין, יותר ממה שכבר נלמד דבר זה מדברי חז"ל ביומא.

טרם יתבארו הדברים יש לנו לרדת לשורש מחלוקתם של חכמינו גבי צדקותו של נח, דהנה עוד נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש (סנהדרין קיא.) גבי מה שנאמר (ישעיהו ה יד): 'לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק'. וז"ל: 'אמר ריש לקיש למי שמשיר אפילו חוק אחד, אמר רבי יוחנן לא ניחא למריהו דאמרת להו הכי, אלא אפילו לא למד אלא חוק אחד'. ע"כ. דהיינו שלדעת רבי יוחנן אפילו המקיים רק מצוה אחת או דין אחד, ניצול מדינה של גיהנם, ואילו לדעת ריש לקיש אף המקיים כל התורה כולה חוץ ממצוה אחת או דין אחד, אינו ניצול מדינה של גיהנם. ועתה יש לומר דמחלוקתם תליא הא בהא, שהרי אמרו רבותינו (בראשית רבה פרשת בראשית כט א) גבי נח שלא היתה בידו אלא זכות אחת, וז"ל: 'ונח מצא חן בעיני ה', כתיב ימלט אי נקי ונמלט בבור כפיק, א"ר חנינא אינוניתא אונקיא אחת היתה ביד נח, אם כן למה נמלט אלא בבור כפיק, אתיא כההיא דאמר רבי אבא בר כהנא כי נחמתי כי עשיתים ונח, אפילו נח שנשתייר מהן לא היה כדאי אלא שמצא חן בעיני ה' שנאמר ונח מצא חן בעיני ה'.

אם כן יש לנו לומר דרבי יוחנן הסובר שאפילו אם אין בידו אלא זכות אחת ניצול מדינה של גיהנם, סובר כאותה דעת רבותינו שלא היתה בידו אלא אונקיא אחת, ולכן גם רק בדורותיו היה צדיק, שלהם לא היתה אף לא זכות אחת. וריש לקיש הסובר שאף אם קיים כל התורה כולה מכל מקום אם שייר מצוה אחת, אינו ניצול מדינה של גיהנם, סובר שנח היה צדיק תמים לא רק בדורותיו, אלא אף אם היה בדורו של אברהם היה נחשב לצדיק.

מסכת סנהדרין מסתיימת במימרא דכאשר צדיק בא לעולם טובה באה לעולם, וילפינן ממה שנאמר זה ינחמנו ממעשינו ומעיצבון ידינו. ומימרא זו אומרת דרשני, שכן כאשר לעצם החידוש שבדבר הלא כבר אמרו חכמינו (יומא לח.): 'אמר ר' אלעזר אפילו בשביל צדיק אחד עולם נברא, שנאמר וירא אלוהים את האור כי טוב, ואין טוב אלא צדיק, שנאמר אמרו צדיק כי טוב'. ע"כ. זאת ועוד שהרי דרשות רבותינו על כתוב זה מבארות ענין הנחמה בלידת נח באופן אחר, וכמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה פרשת בראשית כה ב), וז"ל: 'בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון השליטו על הכל, הפרה היתה נשמעת לחורש, והתלם נשמע לחורש, כיון שחטא אדם מרדו עליו, הפרה לא היתה נשמעת לחורש, והתלם לא היה נשמע לחורש, כיון שעמד נח נחו'.

עוד דרשו רבותינו (מדרש תנחומא פרשת בראשית סימן יא), וז"ל: 'קודם שנולד נח לא כשהיו זורעין היו קוצרין אלא היו זורעין חטים וקוצרים קוצים ודרדרים כיון שנולד נח חזר העולם לישבו. קצרו מה שזרעו זורעין חיטין וקוצרין חטים, שעורים וקוצרין שעורים, ולא עוד אלא עד שלא נולד נח עושין מלאכה בידיהם לכך כתיב ומעצבון ידינו. נולד נח התקין להם מחרשות ומגלות וקרדומות וכל כלי מלאכה'.

אמנם יש לבאר הדבר בהקדם הבנת צדקותו של נח, שהרי נחלקו רבותינו (סנהדרין קח.) גבי צדקותו של נח האם היתה צדקות מוחלטת, או שמא רק כלפי דור, וז"ל: 'אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו, אמר רבי יוחנן בדורותיו, ולא בדורות אחרים, וריש לקיש אמר בדורותיו, כל שכן בדורות אחרים'. ע"כ. והניחא לדעת רבי יוחנן שהיה צדיק רק בדורותיו, חידש לנו תנא דמתניתין דאף צדיק שכזה מביא טובה לעולם, אלא לריש לקיש שסובר שהיה

שער
דרשות הדרן

הרב יעקב
זילברליכט

ועוד יש לומר דמחלוקתם של ר' יוחנן וריש לקיש, היא לשיטתם גבי התורה האם נתנה חתומה או לאו, וכמו שהובאה מחלוקתם בגיטין (ס.) וז"ל: 'א"ר יוחנן משום רבי בנאה תורה מגילה מגילה ניתנה, שנאמר אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי. ר"ש בן לקיש אומר תורה חתומה ניתנה, שנאמר לקוח את ספר התורה הזאת. ע"כ. ולכן יש לומר דלר' יוחנן שנתנה התורה מגילות מגילות, לכן אף המקיים רק חלק מן התורה נקרא צדיק, אמנם לריש לקיש שהתורה נתנה חתומה כמגילה אחת, אם אינה מקיים את כולה, כאילו לא קיימה כלל, ואינו יכול להקרא צדיק. ובזה יש גם להבין מה שנחלקו ר"י ור"ל (יומא עג.) גבי חצי שיעור, דלר"י חצי שיעור אסור מן התורה, והוא מהטעם שנאמר לעיל דאף חלק מן התורה יש בה חשיבות, ואילו לר"ל חצי שיעור אינו אסור מהתורה, כיון שכל התורה מקשה אחת היא. ומבואר בהמשך דברי הגמרא דמאן דסבר ליה חצי שיעור אסור מן התורה יליף ליה מכל חלב לא תאכלו, ובתוספות (יומא עד. ד"ה כיון) ביאר דלריש לקיש דלא סביר ליה דחצי שיעור מן התורה, דריש ליה דכל חלב לאסור כוי שהוא ספק חיה ספק בהמה. ומעתה יש לומר שלריש לקיש בא הכתוב ללמד שספק אסור מן התורה, ואילו לר' יוחנן יהיה ספק מן התורה להיותה.

והנה מסכת מכות מתחילה באופן בו נעשים העדים זוממים, וז"ל: 'כיצד העדים נעשים זוממים, מעידים אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה, אין אומרים ייעשה זה בן גרושה או בן חלוצה, אלא סופג את הארבעים. ע"כ. ומקשים התוספות (מכות ב. ד"ה מעידין) אמאי לא תנא בהעידו עליו שהוא ממזר, דדין זה איירי אף בישראל ולא רק בכהן, ותירצו התוספות דכיון דסליק מדיני בת כהן דאיירי בהם מסכתין דסנהדרין לכן נקט תחילת מסכתין בדינים השייכים לכהנים.

והנה יש עוד לתרץ דהוא אמינא דדרשינן ועשיתם לו ולא לזרעו רק היכא דהדין מוחלט וקבוע כי היכי דממזר, אולם בדין דאין הפסול מוחלט כגון בן גרושה ובן חלוצה, דאם עבד עבודתו כשרה כמו שאמרו חכמינו (קידושין סו.), הוא אמינא למימר דיעשה זה בן גרושה ובן חלוצה, קא משמע לן דאף בכהאי גוונא דרשינן ועשיתם לו ולא לזרעו. ויספוג את הארבעים, ולא יפסל זרעו, כיון שגם פסול חלקי זה, נקרא פסול כיון דמלכתחילה אין לו לבן גרושה וחלוצה לעבוד עבודה.

והנה עיקר הדין של בן גרושה, שבדיעבד עבודתו כשרה, ילפינן בגמרא שם ממה שנאמר (במדבר כה יב) הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, וליפינן לזרעו בין זרע כשר בין זרע פסול. והנה יש לנו להקשות מאי טעמא לא דחתה הגמרא ילפותא זו, דמנלן דבא להכשיר ודאי בן גרושה ובן חלוצה, דילמא לא בא הכתוב להכשיר רק ספק בן גרושה וחלוצה, אלא ודאי יש לומר דספק בן גרושה וחלוצה, לא צריכא קרא, דהרי ספיקא דאוייתא לקולא, לכן ילפינן דבא להכשיר רק ודאי בן גרושה וחלוצה.

והשתא דאתינא להכא, יש לבאר טעם סמיכות סוף מסכת סנהדרין למסכת מכות, דמסוף מסכת סנהדרין דאמרינן דהצדיק מביא טובה לעולם, מביאה הגמרא דאיירי בנח, ובא התנא לחדש לנו דלא איירי רק בצדיק גמור, אלא אף בצדיק שקיים חלק מן התורה וכדעת ר' יוחנן כיון דהתורה נתנה מגילות מגילות, ומהאי טעמא חצי שיעור אסור מן התורה, ואין ללמוד מהכתוב דכל חלב לרבות כוי כיון דמיניה ילפינן חצי שיעור מן התורה, ולכן ספיקא דאורייתא לקולא, ולכן יש ללמוד מיניה דבספק בן גרושה לא צריכים כתוב להכשיר שהרי הוא ספק מן התורה והא לקולא, ולכן ודאי בא הכתוב לחדש דאף בודאי בן גרושה עבודתו כשרה.

שער דרשות הדרן

הרב יעקב
זילברליכט